

Теоретичні аспекти побудови структурно-функціональної моделі процесу соціалізації студентської молоді у виховному процесі ЗВО. *Інноваційні програми і проекти в психології, педагогіці, освіті*. Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. м.Одеса, 13-14 березня 2020 р. Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти». С.63 – 69

УДК 37.013.42: 378

О.А. Севаст'янова,

кандидат педагогічних наук, доцент

ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»
м.Старобільськ, Луганська обл.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Анотація. Стаття присвячена ґрунтовному аналізу змісту моделі процесу соціалізації студентської молоді у виховному процесі ЗВО. Визначено основні завдання та етапи обґрунтування та побудови структурно-функціональної моделі процесу соціалізації студентства.

Ключові слова: соціалізація, виховний процес, структурно-функціональна модель, студентська молодь.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку удосконалення діяльності системи вищої освіти потребує комплексного підходу до проектування моделей всіх її ланок. Сучасна освіта повинна органічно включати творчість в освітній процес, формувати світогляд, забезпечувати професійну мобільність, стійкість і конкурентоспроможність студентської молоді. Освіта завжди була найважливішим соціальним інститутом суспільства, який забезпечує його глибинні якісні перетворення.

Отже, моделювання виховних процесів у різних освітніх системах, у тому числі й у вищій школі, більш доцільно відтворювати не окремі сторони й фрагменти, а їхню цілісну єдність. У зв'язку з цим провідне місце посідає метод моделювання, широке застосування якого в педагогічних дослідженнях пояснюється різноманітністю його гносеологічних функцій.

Стан дослідження. Метод моделювання є предметом широкого використання в сучасних науково-педагогічних дослідженнях В.Гриньова, О.Дубасенюк, Н.Ничкало, С.Сисоєва та ін., зокрема ключові аспекти моделювання обґрунтовано у працях К.Батароєва, В.Загвязинського, Г.Ільїна, І.Новікова, В.Штоффа та ін. Проблеми педагогічного моделювання в освіті знайшли відображення у працях О.Антонової, С.Вітвицької, В.Семиченко, В.Олійника, В.Маслова, Т.Сорочан та ін..

Сьогодні існує достатня кількість концепцій і моделей виховної діяльності. Серед них концепція виховання людини культури (Є. Бондаревська); концепція множинності соціокультурних функцій (І. Колесникова); теорія педагогічної підтримки (О. Газман); концепція соціального виховання учнів (Б. Бітінас, В. Бочарова); концепція виховання в сучасних умовах (А. Сидельковський); концепція соціалізації молоді (А. Ковальова) та ін. [6, с. 172].

Виклад основного матеріалу. Для обґрунтування й розкриття змісту моделі процесу соціалізації студентської молоді у виховному процесі вищої школи нам потрібно: визначитися із загальними теоретико-методологічними засадами моделювання процесу соціалізації; обрати загальнонаукові й педагогічні принципи побудови моделі, визначити алгоритм цього процесу. Під час реалізації поставлених завдань слід пам'ятати, що для побудови оригінальної структурно-функціональної моделі процесу соціалізації студентства в „закритому” виховному процесі ЗВО велике значення мають процеси, які відбуваються у відкритому соціумі й тією чи іншою мірою впливають і на структуру й зміст самої моделі, і на відношення між її окремими елементами.

Узагалі процес моделювання базується на теорії подібності. До завдань моделювання входять функції пошуку та наукового передбачення. Здійснення цих функцій відбувається в трьох напрямках: 1) шляхом логічної побудови, знаходження зв'язків, окремих ознак, сторін, що входять у взаємопов'язану систему шляхом логічної побудови; 2) завдяки аналізу, у

межах граничних можливостей об'єкта дослідження; 3) на підставі розрахунків, з використанням постійних та змінних показників об'єкта.

Виховний процес у сучасних ЗВО постає в трьох площинах: як феномен реальної педагогічної дійсності; як теоретичне педагогічне поняття; як об'єкт численних дослідно-експериментальних дій, причому останнє понад усе потребує моделювання. У зв'язку з цим ми уточнюємо, що якщо виховний процес ми розглядаємо як об'єкт моделювання, то предметом модельних уявлень про нього можуть бути й минулий, і теперішній, і майбутній стан виховного процесу, всі його компоненти, внутрішні й зовнішні зв'язки, а також особливості його функціонування й розвитку.

Науково описати, змоделювати й реалізувати виховний процес у сучасному ЗВО можливо тільки на основі базового методологічного принципу дослідження складно організованих систем, до яких належить цілісний підхід. У зв'язку з тим, що виховний процес у ЗВО покликаний моделювати власне мікросередовище в усіх його гранях і проявах, ідеться не про повний „зліпок” процесу виховання з навколишнього середовища, тобто суспільства, а про те, що суспільство демонструє й пропонує набір якісних характеристик основних сфер свого життя. Така дослідницька позиція, на нашу думку, є виправданою, оскільки сам виховний процес не орієнтований на використання одного або навіть кількох підходів – він передбачає їх гармонійну єдність і на етапі планування виховної роботи, і на етапі практичної реалізації виховної діяльності.

Використання в моделюванні процесу соціалізації у виховному процесі тільки одного з підходів призводить до по елементного, функціонального його розгляду (хоча б на рівні структурних підрозділів). В організації ж інноваційного виховного процесу кожний з цих підходів виконує властиві йому функції, що дозволяє уникнути однобічності, фрагментарності в плануванні, моделюванні й проектуванні виховного процесу у ЗВО.

За допомогою методу моделювання ми робимо спробу дослідження структури й механізмів виховного процесу у вищій школі. При цьому ми,

відштовхуючись від специфіки дослідження, використовуємо також особливий вид моделювання – уявний експеримент, в основі якого лежать теоретичні знання про природу й сутність виховного процесу й емпіричних відомостей про нього. Не маючи об'єктивно можливості постійно втручатися в реальний навчально-виховний процес у ЗВО, ми в думках проектуємо ті ситуації, явища, події вузівського життя, які могли б бути в житті студентського колективу. Із соціально-педагогічних позицій це цілком виправдано, оскільки реальний соціокультурний соціум неповторний (на відміну від педагогічного) і дослідник не має нагоди двічі спостерігати, а відповідно коригувати свої дії й діяльність учасників експерименту.

Моделювання освітніх процесів у соціальній педагогіці зводиться в більшості випадків до побудови структурно-логічних схем, що встановлюють наявність зв'язку між окремими елементами досліджуваних процесів без їх кількісного виразу. Особливе значення для створення моделі того чи іншого процесу має проблема гармонізації змістовного й формально-логічного підходів у проектуванні. У педагогічному дослідженні ця проблема може бути вирішена за умови коректної побудови математичних моделей відповідно до всіх етапів моделювання, що враховують специфіку педагогічних систем. Така гармонізація, на думку І. Лебедевої, неможлива без використання в єдності структурних (неметричних) і функціональних (метричних) математичних моделей [5, с. 54].

Функціональні моделі використовуються для: опису динаміки досліджуваних процесів, прогнозу змін, що відбуваються в них; поглиблення педагогічного аналізу системи найважливіших чинників успішності навчально-виховного процесу; для підбору комплексу виховних засобів, що оптимізують взаємодію студента й викладача в конкретних умовах вузівського життя. Такі моделі розкривають додаткові шляхи підвищення ефективності управління виховною діяльністю у ЗВО, створюють можливості для її прогнозування.

Як етапи побудови функціональної моделі ми виділяємо наступні:

1. Якісний аналіз предмета дослідження. 2. Розробка об'єктивних ознак предмета дослідження (повнота опису; економність опису; чітка структурованість системи ознак; їх кількісна визначеність). 3. Структурне моделювання, що дозволяє наочно подати основні компоненти структури та їх ієрархічну послідовність. Цей процес пов'язаний з глибоким осмисленням властивостей і відносин об'єкта, виявленням найбільш важливих і значущих з них і формальним описом цих властивостей за допомогою вибраної наукової мови. 4. Побудова й аналіз моделі.

Таким чином, на думку І. Лебедевої, термін „структурно-функціональне моделювання” відображає нерозривний взаємозв'язок структурного й кількісного аналізу в педагогічному дослідженні, який є найважливішим методологічним інструментарієм у процесі вирішення будь-якого наукового завдання.

На підставі цього можна зробити висновок, що основними завданнями обґрунтування й побудови моделі процесу соціалізації студентства у виховному просторі ЗВО необхідно вважати наступні: 1. Аналіз стану виховного процесу в сучасній вищій школі України й формулювання проблеми. 2. Висунення ідей, які можуть сприяти розв'язанню протиріч та проблем. 3. Визначення теоретико-методологічних основ для моделювання. 3. Розробка моделі з уточненням залежності між основними елементами об'єкта моделювання й визначенням параметрів та критеріїв їх оцінки. 4. Застосування моделі в педагогічному експерименті. 5. Змістова інтерпретація результатів моделювання.

Вищевикладеним не обмежується операційна частина педагогічного моделювання. Важливим є вироблення алгоритму створення моделі, який би відображав основні процедури цього процесу. Ми, спираючись на ідеї В. Давидова про педагогічне моделювання як процес, що вимагає розгляду в контексті структуроутворюючих понять, вважаємо, що такими є категорії, які відображають цілісну структуру людської діяльності [4, с. 39]. Стосовно наших завдань це такі компоненти: 1) аналіз реальної ситуації; 2) складання

програми виховної діяльності; 3) реалізація розробленої програми (графічне втілення й інтерпретація моделі); 4) визначення основних критеріїв; 5) аналіз отриманих результатів (установлення адекватності отриманих результатів заданим критеріям). Запропоновану структуру ми вважаємо алгоритмом побудови моделі соціалізації студентства в регіональних умовах.

У цьому випадку наші ідеї співзвучні ідеям, висловленим С. Савченком, який вважає, що в моделюванні процесу соціалізації студентства слід ураховувати такі моменти: по-перше, уявлення про соціалізацію студентства як про цілісний педагогічно керований процес, пролонгований у часовому, змістовному, операційному аспектах; по-друге, домінування в структурі моделі педагогічних компонентів, які відображають цілі, механізми, методи й результати педагогічного впливу; по-третє, об'єктивну неможливість повної реконструкції всіх видів виховної діяльності, а відповідно й умов, що забезпечують успішну соціалізацію студентів; по-четверте, трактування моделі як стратегічного орієнтиру, теоретичного зразку, схемі якого повинна відповідати логіка побудови системи педагогічної підтримки соціалізаційного процесу; по-п'яте, урахування змін, що відбулись у суспільстві й вимагають критичного ставлення до теоретичної спадщини й вивчення сучасних особливостей соціалізації студентства.

Розробляючи структурно-функціональну модель студентства у виховному процесі ЗВО необхідно прагнути відтворити її найважливіші провідні характеристики: а) індивідуальність моделі, її сувору конкретність і спрямованість на відтворення реального фрагмента педагогічної дійсності; б) образність (здатність представляти об'єкти, яких немає насправді); в) прогностичність (високий ступінь досягнення бажаних результатів – проміжних чи кінцевих); г) пояснювальний характер (вона пояснює, як зміниться структура управлінської, організаторської, педагогічної діяльності).

Створюючи структурно-функціональну модель виховного процесу у ЗВО, ми також урахували такі вимоги до якості її розробки, як наукова

обґрунтованість, чіткість структури, якість нормативно-правової бази, технологічність, наявність педагогічно доцільної діяльності й забезпечення функціонування.

Дослідник, який створює модель виховного процесу у ЗВО, повинен пам'ятати, що педагогічна наука має величезний арсенал виховних моделей. Сутність виховної діяльності така, що її практична реалізація передбачає орієнтацію на своєрідний „теоретичний плюралізм”, що ґрунтується на значній кількості концептуальних положень, і їх багатоманітне модельне втілення.

Теоретично значущим для нашого дослідження є теза про те, що акцент у моделі соціалізації студентства у виховному процесі ЗВО робиться на зміст, де представлені орієнтири, що допомагають на науковій основі проектувати стратегію й тактику виховного процесу. При цьому ми вважаємо, що розроблювана модель не обов'язково повинна містити опис необхідних практичних дій щодо її реалізації, оскільки саме вони й складають результат педагогічної самоорганізації всього колективу – вони конструюються (проектуються) педагогами самостійно й належать уже не до теоретичного, а до технологічного аспекту.

Для реалізації задуманого ми обрали компонентний механізм моделювання соціалізації у виховному процесі у ЗВО. Заздалегідь проведена дослідно-експериментальна робота дозволила визначити оптимальний склад модельованих компонентів виховного процесу. Виділено чотири базових компоненти системи, конкретні структурні складові яких інтегрують у собі структурні, функціональні, процесуальні та критеріальні елементи виховного процесу. Відображення цих компонентів у моделі дозволяє отримати інформацію про структурну, функціональну й процесуальну сторони процесу виховання у ЗВО і сформулювати цілісне уявлення про цей складний соціально-педагогічний феномен.

Перейдемо до опису кожного з названих структурних компонентів моделі, їх структурних складових і функціональних взаємозв'язків, що між ними виникають.

Перший компонент - функціонально-цільовий. У ньому визначається природа соціалізаційного процесу, яку ми розглядаємо як процес оволодіння студентством соціокультурними нормами й професійними знаннями у вищому навчальному закладі під впливом такого чинника, як виховний процес. Тут також відображено уявлення про виховний процес у ЗВО, який розуміється як цілеспрямований механізм соціалізації студентства. Метою виховного процесу визначено досягнення високого рівня соціалізованості студента, а його показником обрано суб'єктність особистості студента.

Другий компонент моделі – умовний, у якому відображено соціально-педагогічні умови, які забезпечують високий рівень соціалізованості студента. Такими визначено: 1) педагогічні підходи, використовувані у виховному процесі ЗВО; 2) переорієнтація на якісні характеристики виховного процесу. Природа функціональних взаємозв'язків між ними проявляється в тому, що конкретному педагогічному підходу, який реалізується на конкретному етапі виховного процесу у ЗВО, відповідають його якісні характеристики, у яких відображається ефективність процесу виховання на конкретному етапі його реалізації.

Третій компонент – критеріальний, у якому відображено наукові уявлення про критерії соціалізації студентства у виховному процесу. Таким критерієм обрано соціалізованість особистості.

Четвертий компонент – результативний, у якому представлені результати процесу соціалізації під впливом виховного процесу. Ці результати фіксуються за допомогою такого показника, як суб'єктність особистості, яка на різних етапах соціалізаційного процесу буває різною й зростає із зростанням загальної соціалізованості особистості.

Резюмуючи, зазначимо, що центральним системо утворюючим компонентом розробленої нами моделі є умовний компонент. Саме в ньому

реалізується технологічна складова соціалізаційного процесу. Саме він є об'єктом професійного педагогічного впливу на рівні проектування організації й практичного втілення, що потребує подальшої наукової розвідки.

Висновки. Вважаємо, що розроблена нами модель соціалізації студентства базується на загальному фундаменті теорій, розроблених у різний час представниками суміжних наукових дисциплін. Така позиція є, на нашу думку, виправданою, оскільки дозволяє використовувати теоретичні положення, що витримали перевірку часом. Зрозуміло, що всі вони потребують адаптації до суттєвих характеристик виховної діяльності в умовах ЗВО. У побудові моделі ми виходили з того, що теоретична конструкція повинна містити всі основні компоненти, властиві будь-якій педагогічній теорії, а саме: мету процесу соціалізації студентства, його зміст, етапи, напрями, умови, механізми, критерії, передбачувані результати.

Модель застосовується в тих випадках, коли з якихось причин важко чи неможливо вивчати оригінал у природних умовах, коли необхідно полегшити процес дослідження того чи іншого об'єкта. Перспективи подальших розвідок цієї проблеми пов'язані із практичною реалізацією зазначеної моделі в конкретних заходах, що забезпечують ефективність виховного процесу студентської молоді та успішність їх соціалізації.

Література:

1. Алексєєнко Т.Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики : навч.-метод. посіб. Київ. Педагогічна думка, 2007. 152 с.
2. Возна Ю.В. Проблема соціалізації особистості школяра в умовах поза навчальної діяльності. *Вісник ЛНПУ. Педагогічні науки*. Луганськ, 2008. №6(145). С.74-80.
3. Гнезділова К.М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи : навч.-посіб. Черкаси, 2011. 124 с.
4. Давыдов В.В. Научное образование в свете нового педагогического мышления. *Новое педагогическое мышление*. Москва, 1989. С.64-89.

5. Лебедева И.П. Структурно-функциональное моделирование в педагогическом исследовании. *Методология диссертационных исследований проблем образования в условиях его модернизации* (Волгоград, 20-22 мая 2003г.). Волгоград, 2003. С.55-59.

6. Савченко С.В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2004. 455с.